CONSTITUȚIONALIZAREA DREPTULUI FUNDAMENTAL LA UN MEDIU SĂNĂTOS – CONDIȚIE SINE-QUA-NON A SOCIETĂȚII ECOLOGIC INOFENSIVE

CONSTITUTIONALIZATION OF THE FUNDAMENTAL RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT - SINE-QUA-NON CONDITION OF THE INOFENSIVE ECOLOGICAL SOCIETY

Ion GUCEAC, academician, prof. univ., dr. hab.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: The actuality of the present research is determined by an essential requirement for new knowledge, which, for the moment, does not have a generally recognized interpretation in doctrine and university legal education, does not have a scientifically argued content and a well-defined place in the structure of the university course Constitutional Law. One such example is the notion of a "harmless ecological society" whose importance is also argued by climate change, considered to be "a real crisis".Starting from the fact that establishing and guaranteeing this objective is possible only through legal means, a comparative analysis of the constitutions of several states is presented. As a result of this exercise, it was found that the texts of the constitutions of the states of the world, irrespective of the established political regime, are trying to comply with the exigencies of the time, establishing certain significant provisions regarding the environment.The study emphasizes the fact that one of the indispensable conditions for the creation of the ecologically harmless society remains the increasingly deep constitutionalization of the fundamental right to a healthy environment. Such an outlook offered to this fundamental right will contribute to the amplification of the constitutional matter, ensuring the long-term rendering of this notion.The constitutionalization of the right to a healthy environment will involve the mandatory reporting of environmental policies, ecological legislation and the practice of applying the right to the content of the constitutional norm.

Keywords: *constitutional law, science of constitutional law, environmentally harmless society, environmental protection, constitution, constitutionalization, the right to a healthy environment, ecological education, environmental policies, ecological legislation.*

În calitatea sa de curs universitar *Dreptul constituțional* se află într-o legătură organică cu ramura respectivă de drept și știința dreptului constituțional. Această relație este determinată de interacțiunea și întrepătrunderea tradițională dintre învățământul juridic și științele juridice, dar și activitatea pentru *realizarea practică* a prevederilor normelor juridice.Fiind privit ca "parte" din organismul

națiunii, se consideră că *dreptul* nu poate fi altfel decât viu [1, p. 70]. Nu întâmplător se spune că dreptul vorbește în limba doctrinară. Astfel, necesitatea completării dinamice a cursului universitar *Drept constitutional* cu noi noțiuni și categorii, care necesită o abordare științifică, determină un salt științifico-didactic și aplicativ în dezvoltarea dreptului constitutional în toate ipostazele de manifestare a acestuia, inclusiv în procesul de pregătire a viitorilor juriști.

Legătura organică între drept, știință și educație devine o realitate incontestabilă în condițiile actuale ale tranziției lumii de la societatea industrială la cea informațională, când dezvoltarea rapidă a tehnologiei informaţiei şi extinderea multisectorială a acesteia reprezintă o caracteristică indispensabilă a societăţii contemporane, cu efecte diverse de ordin social, politic, militar și economic asupra vieții cotidiene, la nivel de stat, de societate şi de persoană. În același timp, după cum se menționează în Concepţia securităţii informaţionale a Republicii Moldova, evoluarea tehnologiei informaţiei și diversificarea surselor de informare în masă, pe de o parte, creează premise favorabile pentru buna funcționare a societății contemporane, iar, pe de altă parte, facilitează extinderea utilizării de către centrele subversive a mijloacelor de propagandă și de agresiune mediatică, în scopul destabilizării situației social-politice și al subminării suveranităţii, independenței şi integrităţii teritoriale ale Republicii Moldova [2].

Raportând acest proces la conținutul dreptul constitutional, menționăm necesitatea unor noi cunoștințe, care, deocamdată, nu au o intrepretare general recunoscută în doctrină și învățământul juridic universitar, nu dispun de un conținut științific argumentat și un loc bine determinat în structura cursului universitar *Drept constituțional*. Dificultăți suplimentare sunt generate și de faptul, că spre deoseire de alte științe juridice, al căror obeict de cercetare îl constituie ramurile respective de drept, știința dreptului constitutional cercetează nu doar normele și instituțiile juridice de drept constitutional, dar întreaga gamă a relațiilor sociale care formează sfera de reglementare a normelor de drept constitutional.

Un astfel de exemplu, în viziunea noastră, este noțiunea de ”societate ecologic inofensivă”. Interesul pe care știința dreptului constituțional ar trebui să-l *acorde* acestei noțiuni se datorează, în mare parte, nivelului înalt de organizare a oamenilor (omul fiind un subiect de cea mai mare importanță a dreptului constituțional), pe care l-a atins ca ființă biosocială, relațiile lui cu habitatul dobândind noi trăsături.

În primul rând, omul, spre deosebire de alte vietăți, nu numai că se foloseşte de resursele naturale, ci, acţionând asupra mediului conştient şi bine orientat, îl stăpâneşte, adaptează condiţiile naturale la necesităţile sale.

În al doilea rând, omenirea reprezintă unica specie pe Pământ care habitează pretutindeni, ceea ce îl transformă într-un factor ecologic cu influenţă la scară globală. Datorită exercitării asupra tuturor componentelor principale ale biosfe-

rei, influenţa omenirii se răspândeşte în cele mai îndepărtate zone ecologice ale planetei.

Natura se află într-o relaţie controversată cu comunitatea umană, factorii mediului natural şi celui artificial exercitând asupra omului o influenţă permanentă. La toate etapele istoriei, societatea adaptează conştient mediul la propriile necesităţi. Drept instrument al acestei adaptări, verigă de legătură între mediul natural şi cel umanizat, servesc raţiunea şi activitatea conştient orientată, în al cărei proces omul creează mediul economic şi cel cultural, de care depinde modul de viaţă.

În ultimele decenii ale secolului al XX-lea, au fost înaintate în prim-plan problemele de protecţie a mediului, în centrul cărora se află omul ca fiinţă biosocială. Ca rezultat, de la mijlocul secolului al XX-lea, problema ecologică se transformă ”într-o miză politică majoră, astfel că oricare ar fi regimul şi sensibilităţile…”, protecţia mediului ”reclamă consacrarea la cel mai înalt nivel normativ” [3, p. 42], în special prin constituţionalizarea acestui demers.

În acest sens, constituţiile statelor lumii, indiferent de regimul politic consacrat, încearcă să se racordeze la exigenţele timpului, stabilind anumite prevederi semnificative în materie de mediu.

Vom remarca, în primul rând, ***constituţiile care stipulează în mod expres sarcinile statului privitor la relaţiile cu mediul***. Constituţia Republicii Moldova (art. 126) obligă statul să asigure exploatarea raţională a pământului şi a celorlalte resurse naturale, în concordanţă cu interesele naţionale; refacerea şi protecţia mediului şi menţinerea echilibrului ecologic[4].În Constituţia României (art. 135) este consacrată sarcina statului privind refacerea şi ocrotirea mediului, şi mentinerea echilibrului ecologic [5]. Constituţia Bulgariei (art. 15) obligă statulsăasigure protecţia şi reproducerea mediului, conservarea naturii vii, în întreaga ei varietate, şi utilizarea raţională a resurselor naturale şi de alt gen ale ţării. De protecţie specială din partea statului şi a societăţii, conform Constituţiei (art. 21), *beneficiază solul, în calitate de bun naţional principal* [6]. În Cehia statul este solicitat să se preocupe de utilizarea prudentă a resurselor sale naturale şi de protecţia bogăţiilor sale naturale (art. 7 din Constituţie) [7]. Conform Constituţiei Greciei (art. 24), protejarea mediului natural şi a celui cultural reprezintă o obligaţie a statului. Acesta are datoria de a adopta măsuri preventive sau represive speciale pentru conservarea mediului în contextul principiului de dezvoltare durabilă [8]. Republica Italiană (articolul 9 din Constituţie), protejează mediul natural, precum şi patrimoniul istoric şi artistic al naţiunii [9]. În conformitate cu Constituţia Letoniei (115), statul protejează dreptul oricărei persoane de a trăi într-un mediu sănătos, furnizând informaţii despre condiţiile de mediu şi promovând conservarea şi ameliorarea mediului [10]. În Lituania (articolul 54 din Constituţie), statul este obligat să se preocupe de protecţia mediului natural,

a vieţii sălbatice şi a plantelor, a obiectivelor naturale individuale şi a zonelor cu valoare specială, şi supervizează utilizarea sustenabilă a resurselor naturale, refacerea şi sporirea acestora [11]. Autorităţile publice din Ţările de Jos (art. 21 din Constituţie) au obligaţia să păstreze ţara locuibilă şi să protejeze şi amenajeze mediul [12]. Conform Constituţiei Ungariei (art. P), resursele naturale, în special terenul agricol, pădurile şi rezervele de apă, biodiversitatea – în special speciile autohtone de plante şi animale … fac parte din moştenirea comună a naţiunii; statul şi fiecare persoană sunt obligate să le protejeze, să le întreţină şi să le conserve pentru generaţiile viitoare [13].

În unele constituţii, ***preocupările privind relaţiile cu mediul sunt reflectate în conţinutul normelor care vizează partajarea atribuţiilor legislative între legislativul federativ şi cele ale statelor federate***. De exemplu, Constituţia Austriei (art. 10), include în competenţa legislativă, dar şi executivă a Federaţiei, măsurile de contracarare a factorilor periculoşi pentru mediu prin depăşirea limitelor de emisie; menţinerea curăţeniei aerului, respectând competenţa landurilor în legătură cu instalaţiile de încălzire; eliminarea deşeurilor periculoase, însă, în ce priveste alte categorii de deşeuri, numai în măsura în care este necesară adoptarea unor reglementări uniforme. Federaţia are competenţe legislative, iar landurile au competenţe executive în domeniile ce ţin de studiile de impact asupra mediului pentru proiectele referitoare la aceste domenii, în cazurile în care se anticipează efecte semnificative asupra mediului; aprobarea acestor proiecte, în măsura în care se consideră că este necesară adoptarea unor reglementări uniforme; protecţia animalelor, în măsura în care aceasta nu este de competenţa legislaţiei federale în conformitate cu alte reglementări, cu excepţia vânătorii sau a pescuitului. Legile federale pot stabili limite uniforme de emisie pentru poluanţii atmosferici, în măsura în care este necesară adoptarea unor reglementări uniforme. Acestea nu pot fi depăşite prin reglementările federale şi ale landurilor prevăzute pentru sectoarele individuale de administrare (articolul 11 din Constituţie). Conform Constituţiei (art. 12), landurile au competenţe de adoptare a legilor de aplicare şi competenţe executive în legătură cu protecţia plantelor împotriva bolilor şi a dăunătorilor [14].

În alte cazuri ***constituţiile consacră anumite obiective generale orientate spre asigurarea unei dezvoltări durabile***. De exemplu, Constituţia Belgiei (art. 7bis) stabileşte că, în exercitarea competenţelor care le revin, statul federal, comunităţile şi regiunile urmăresc obiectivele dezvoltării durabile din punct de vedere social, economic şi din punctul de vedere al mediului, ţinând seama de solidaritatea dintre generaţii [15]. Bogăţiile naturale şi resursele Estoniei sunt averi naţionale care trebuie folosite în mod economic, consacră Constituţia acestui stat (art. 5). Conştient de responsabilitatea sa faţă de generaţiile viitoare, statul german protejează prin legislaţie condiţiile naturale ale vieţii şi

animalelor şi, conform legii şi justiţiei, prin măsuri executive şi judiciare, toate în cadrul ordinii constituţionale (articolul 20a din Constituţie) [16]. Autorităţile publice din Polonia (articolul 74 din Constituţie) promovează politici care garantează siguranţa ecologică a generaţiilor prezente şi viitoare, au datoria de a proteja mediul şi sprijină activităţile cetăţenilor în favoarea protejării şi îmbunătăţirii calităţii mediului [17]. Constituţia Marelui Ducat de Luxemburg (art. 11bis) decide că statul … este preocupat de instaurarea unui echilibru durabil între conservarea naturii, în special a capacităţii de refacere a acesteia, şi satisfacerea necesităţilor generaţiilor prezente şi celor viitoare [18]. Una dintre sarcinile fundamentale ale statului portughez (art. 9 din Constituţie) constă în apărarea naturii şi a mediului, conservarea resurselor natural [19]. Constituţia Slovaciei (art. 44) decide că statul veghează atent la exploatarea resurselor naturale, la echilibrul ecologic şi se preocupă în mod eficient de mediu. Acesta asigură ocrotirea anumitor specii de plante şi animale sălbatice [20]. Autorităţile publice din Spania (art. 45 din Constituţie) veghează asupra utilizării raţionale a tuturor resurselor naturale, în vederea protejării şi îmbunătăţirii calităţii vieţii şi a conservării şi refacerii mediului, făcând apel la solidaritatea colectivă indispensabilă [21]. Instituţiile publice din Suedia (articolul 2 din Constituţie) promovează dezvoltarea durabilă în vederea protejării mediului pentru generaţiile prezente şi viitoare [22].

Deseori, ***constituţiile reflectă preocupările de mediu în concordanţă cu relaţiile de proprietate***. De exemplu, Constituţia Bulgariei (art. 18) consacră dreptul exclusiv de proprietate al statului asupra resurselor subsolului, plajelor şi arterelor de circulaţie naţionale, precum şi asupra apelor, pădurilor şi parcurilor de importanţă naţională, dar şi asupra rezervaţiilor naturale şi arheologice stabilite prin lege. Constituţia mai obligă statul să utilizeze şi să administreze toate bunurile sale în beneficiul cetăţenilor şi al societăţii [6]. În Croaţia (articolul 52 din Constituţie) este fixat că marea, ţărmul mării şi insulele, apa, spaţiul aerian, resursele minerale şi alte resurse naturale, precum şi pământul, pădurile, fauna, flora, alte părţi ale naturii, proprietăţile imobiliare şi bunurile cu o valoare culturală, istorică, economică sau ecologică, prevăzute prin lege ca fiind de interes pentru republică, se bucură de protecţia specială a statului [23]. În Irlanda (articolul 10 din Constituţie), toate resursele naturale, inclusiv aerul şi formele potenţiale de energie, care intră în competenţa Parlamentului şi a Guvernului stabilită prin Constituţie, şi redevenţele şi francizele aflate în respectiva competenţă aparţin statului, sub rezerva tuturor proprietăţilor şi intereselor legate de acestea care aparţin la momentul actual în mod legal oricărei persoane sau organ [24]. Conform Constituţiei (art. 47), Republica Lituania deţine dreptul exclusiv de proprietate asupra subsolului, apelor interioare, pădurilor, parcurilor, drumurilor, obiectivelor istorice, arheologice şi culturale ale statului [11].

De asemenea, ***în constituţii este consacrat dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos***. Astfel, statul român (articolul 35 din Constituţie) recunoaşte dreptul oricarei persoane la un mediu sănătos şi echilibrat ecologic [5]. Constituţia Belgiei (art. 23), consacrând dreptul oricărei persoane la o viaţă conformă cu demnitatea umană, precizează că acest drept include, printre altele, şi dreptul la protecţia unui mediu sănătos [15]. Constituţia Bulgariei (art. 55) acordă tuturorpersoanelor dreptul la un mediu sănătos şi favorabil, corespunzător standardelor şi normelor stabilite [6]. În Finlanda (art. 20 din Constituţie), autorităţile publice sunt obligate să depună eforturi pentru a garanta dreptul fiecărei persoane la un mediu sănătos şi posibilitatea fiecărei persoane de a influenţa deciziile care privesc mediul [25]. Constituţia Slovaciei (art. 44) consacră dreptul la un mediu sănătos. În exercitarea drepturilor sale, nicio persoană nu poate pune în pericol, dincolo de limitele stabilite de lege, mediul, resursele naturale şi patrimoniul cultural [20].

În Republica Moldova (art. 37 din Constituţie), fiecare om are dreptul la un mediu neprimejdios din punct de vedere ecologic pentru viaţă şi sănătate, precum şi la produse alimentare şi obiecte de uz casnic inoffensive [4].

Studiul ”Percepții asupra drepturilor omului în Republica Moldova” care vizează percepția populației asupra situației drepturilor omului în Republica Moldova reflectă opinia respondenților care susțin că cel mai respectat în Moldova este dreptul la libera circulație, cu circa 65% din răspunsuri ”foarte bine” și ”bine”, urmat de dreptul la proprietate cu peste 60% răspunsuri de același tip, iar dreptul la libertatea de conştiinţă, de gândire şi de religie; dreptul la întrunire; dreptul de a alege și a fi ales; dreptul la informaţie; libertatea opiniei şi exprimării; dreptul la apă și sanitație, au acumulat între 50% și 60% dintre răspunsuri. Cel mai puțin sunt respectate, în opinia respondenților, dreptul la protecție socială și dreptul la muncă şi condiţii prielnice de muncă [26]. De menționat că cercetarea calitativă a cuprins și 19 interviuri aprofundate cu experți în domeniul drepturilor omului. Experții intervievați au fost propuși de către Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului (OHCHR) în colaborare cu Oficiul Avocatului Poporului. De asemenea, Rapoartele privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova nu conțin compartimente referitor la respectarea-**dreptului la un mediu înconjurător sănătos.**

O categorie aparte includ ***constituţiile care consacră îndatorirea fundamentală de protecţie a mediului***. De exemplu, Constituţia Estoniei (art. 53)dispune că orice persoană are îndatorirea de a proteja mediul natural şi uman şi de a acorda despăgubiri pentru daunele pe care aceasta le-a produs mediului [16]. În conformitate cu Constituţia Finlandei (art. 20), natura şi biodiversitatea acesteia, mediul şi patrimoniul naţional reprezintă responsabilitatea fiecărei personae [25]. Și Constituția Republicii Moldova (art. 59) dispune că ”Protecţia mediului încon-

jurător, conservarea şi ocrotirea monumentelor istorice şi culturale constituie o obligaţie a fiecărui cetăţean" [4].

În prezent, una dintre direcţiile principale de dezvoltare a ecologiei umane este orientată spre soluţionarea dirijării mediului, elaborarea căilor de utilizare raţională a naturii, optimizarea condiţiilor de viaţă a oamenilor în diverse sisteme antropoecologice. În această ordine de idei, este invocată noţiunea de *societate ecologic inofensivă*, care presupune o schimbare radicală a modului de interacţiune a societăţii cu natura, de trecere la un mod coevolutiv, intensiv, care să asigure dezvoltarea durabilă [27].

Pentru societatea ecologic inofensivă sunt caractersitice următoarele trăsături specifice:

- dezvoltarea coevolutivă intensivă a modului de exploatare a naturii, în măsură să asigure progresul societăţii în condiţii de protecţie a mediului;
- interacţiunea organică a "ecologiei naturii" cu "ecologia culturii", armonizarea sistemului "om-societate-natură";
- satisfacerea cât mai deplină a necesităţilor ecologice, elaborarea mecanismelor juridice şi morale de formare a unei înalte culturi ecologice şi noosferice a fiecărui om şi a comunităţii mondiale în ansamblu;
- asigurarea în continuare a dezvoltării durabile ecologic inofensive şi respectarea principiilor şi idealurilor umanist-ecologice [28, p. 691].

Una din condițiile idispensabile pentru crearea societății ecologic inofensive, în viziunea noastră, rămâne a fi constituționalizarea tot mai profundă a dreptului fundamental la un mediu sănătos. O astfel de prespectivă oferită acestui drept fundamental va contribui la amplificarea materiei consituționale, asigurând redarea de lungă durată a acestei noțiuni, în situația în care idealul statului de drept se bucură de o susținere tot mai largă în era globalizării. Cu atât mai mult că globalizarea influiențează tot mai masiv sistemul de valori ale constituționalisului contemporan și condiționează în mod obiectiv sincronizarea sistemelor de drept naționale în contextual evoluției mondiale.

Constituționalizarea dreptului la un mediu sănătos implică raportarea politicilor de mediu, a legislației ecologice și a practicii de aplicare a dreptului la conținutul normei constitutional. De exemplu, Strategia de mediu pentru anii 2014-2023 recunoaște că protecţia mediului constituie o problemă de o importanţă globală, care trebuie să devină o prioritate naţională, deoarece vizează în mod direct condiţiile de viaţă şi sănătatea populaţiei, realizarea intereselor economice, precum şi capacităţile de dezvoltare durabilă a societăţii [29].Obiectivul general al Strategiei urmărește crearea unui sistem eficient de management de mediu, care să contribuie la creşterea calităţii factorilor de mediu şi să asigure populaţiei dreptul la un mediu natural curat, sănătos şi durabil. O Secţiune distinctă din Strategie este consacrată problemelor de ceţin de *educaţia ecologică şi accesul la*

informaţia de mediu. Printre altele în conținutul acestei Secțiuni se menționează că ”Deşi savanţii ecologişti concep ecologia ca o ştiinţă interdisciplinară, legată organic nu numai de geografie şi biologie, ci şi de fizică, chimie, istorie şi matematică, majoritatea profesorilor de acest profil nu posedă destule competenţe de integrare în procesul de predare a elementelor ecologice cu cele pur chimice, fizice, iar efectul scontat nu poate fi atins în condiţiile predării complementare a cunoştinţelor ecologice”. Cu părere de rău autorii Strategiei nu conștientizată și nevoia dezvoltării relațiilor interdisciplinare dintre ecologie și științele juridice.

Deși constituționalizarea dreptului la un mediu sănătos obligă autoritățile publice să prioritizeze dreptul la un mediu sănătos în conținutul politicilor de mediu, în legislația ecologică, dar și în procesul de aplicare a dreptului, indiferent de ”culoarea politică” a exponenților puterii publice, sau de alte circumstanțe, în unele cazuri ne confruntăm cu ignorarea acestui demes dar și a dreptului în general. Astfel, la sfârșitul anului 2018 Guvernul Republicii Moldova a adoptat proiectul de lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030” - document de viziune strategică, care indică direcția de dezvoltare a țării și a societății în următorul deceniu, având la bază principiul ciclului de viață al omului, drepturile și calitatea vieții acestuia, include patru piloni ai dezvoltării durabile, unul din care este ”asigurarea dreptului fundamental la un mediu sănătos și sigur”. În Strategie se menționează despre ”asumarea unei responsabilități sporite pentru a stopa degradarea mediului înconjurător și consumul resurselor naturale, având în vedere și necesitățile generațiilor viitoare” [30]. Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030” a fost aprobată de Parlament la 15 decembrie 2018 [31]. Președintele Republicii Moldov nu a promulgat însă acest proiect, în scrisoarea de restituire spre reexaminare, considerând judicios ca prerogativa de a adopta o asemenea Strategie să revină noului Legislativ. Ulterior, Guvernul a hotărât **retragerea din Parlament a proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030” și abrogarea hotărârii Guvernului din 2018 prin care această strategie a fost aprobată** [32]**.**

Constituționalizarea dreptului la un mediu sănătos crează condiții ca cetățenii să dispună de dreptul de a intenta procese autorităţilor publice atunci când aceastea nu respectă dreptul respective consacrat în Constituţie. Și această oportunitate trebuie să fie valorificată pe deplin de către cetățenii Republicii Moldova. În același timp, proliferarea, uneori nejustificată, a normelor juridice, instabilitatea lor, ignorarea principiilor de elaborare a dreptului, ceea ce influiențează negativ asupra conținutului calitativ al actelor normative, incertitudini în procesul de aplicare a dreptului crează, o atmosferă de insecuritate juridică pentru toți participanții la raporturile juridice.

În acest context este nevoie de reevaluarea procesului de constituționalizare a dreptului fundamental la un mediu sănătos. Un rol important în acest proces

revine, reprezentanților ceor trei puteriîn stat, specialiștilor în materia dreptului, și nu în ultimul rând, cadrelor didactice din învățământul juridic, care contribuie la cunoașterea ştiinţifică a dreptului.

Un exemplu demn de urmat ar fi Constituţia Portugaliei [19] care (art. 66) stabileşte dreptul la un mediu de viaţă sănătos şi echilibrat din punct de vedere ecologic. Este important să evidenţiem faptul că în vederea asigurării dreptului la un astfel de mediu în cadrul general al dezvoltării durabile, acţionând prin intermediul organelor competente şi cu implicarea şi participarea cetăţenilor, această Constituție oblige statul să asigure: prevenirea şi controlul poluării şi al efectelor acesteia, precum şi al formelor nocive de eroziune; desfăşurarea şi promovarea amenajării teritoriului în vederea asigurării unei locaţii corecte a activităţilor, a unei dezvoltări sociale şi economice echilibrate şi a îmbunătăţirii teritoriului; crearea şi dezvoltarea de parcuri şi rezervaţii naturale şi recreative, clasificarea şi protejarea peisajelor şi a teritoriului, astfel încât să garanteze conservarea naturii şi păstrarea valorilor şi bunurilor culturale de interes istoric sau artistic; promovarea folosirii raţionale a resurselor naturale, protejând în acelaşi timp abilitatea acestora de a se reînnoi şi de a menţine un echilibru ecologic, cu respectarea principiului solidarităţii între generaţii; acţionarea în cooperare cu autorităţile locale, promovarea calităţii mediului aşezărilor rurale şi a vieţii urbane, în special la nivel de arhitectură şi în ceea ce priveşte protejarea zonelor istorice; promovarea integrării obiectivelor de mediu în cadrul diferitor politici de la nivel sectorial; avansarea educaţiei privind mediul şi a respectului pentru valorile mediului; asigurarea faptului că politica fiscală face ca dezvoltarea să fie compatibilă cu protecţia mediului şi cu calitatea vieţii.

Referințe bibliografice:

1. Mamulea Mona, Dialectica închideri și deschiderii în cultura română modernă. Editura Academiei Române, București, 2007, p. 70.
2. Legea Nr. 299 din 21.12.2017 privind aprobarea Concepţiei securităţii informaţionale a Republicii Moldova. Monitorul Oficial Nr. 48-57 din 16.02.2018.
3. Duţu Mircea, Duţu Andrei, Răspunderea în dreptul mediului, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2015, p. 42.
4. Constituţia Republicii Moldova, Cartier, Chișinău, 2015.
5. Constituţia României, În: Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 24.09.19)*.
6. Constituţia Republicii Bulgaria, În: Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene,*codex.just.ro (accesat 24.09.19)*.

7. Constituţia Republicii Cehe, În: Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 23.09.19)*.
8. 8.Constituţia Republicii Elene, În: Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 24.09.19)*.
9. Constituţia Republicii Italia, În: Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 23.09.19)*.
10. Constituţia Republicii Letonia, În: Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 23.09.19)*.
11. Constituţia Republicii Lituania, În: Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 25.09.19)*.
12. Constituţia Regatului Țărilor de Jos, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 25.09.19)*.
13. Constituţia Ungariei, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 24.09.19)*.
14. Constituţia Republicii Austria, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 24.09.19)*.
15. Constituţia Regatului Belgiei, În: Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 24.09.19)*.
16. Constituţia Republicii Estonia, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 24.09.19)*.
17. Constituţia Republicii Polone, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 24.09.19)*.
*18. 18.*Constituţia Marelui Ducat de Luxemburg, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene,*codex.just.ro (accesat 26.09.19)*.
19. Constituţia Republicii Portugheze, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 26.09.19)*.
20. Constituţia Republicii Slovace, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 26.09.19)*.
21. Constituţia Regatului Spaniei, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 24.09.19)*.
22. Constituţia Regatului Suediei, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene.*codex.just.ro (accesat 23.09.19)*.
23. Constituţia Republicii Croația, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 26.09.19)*.
24. Constituţia Irlandei, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene, *codex.just.ro (accesat 25.09.19)*.
25. Constituţia Republicii Finlanda, Codex constituțional, Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene,*codex.just.ro (accesat 25.09.19)*.